

Анна Держипільська

асистент кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)

ВСЕСВІТНЯ АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВОНАХИСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ГЕРША ЛАУТЕРПАХТА І РАФАЛА ЛЕМКІНА – ВИПУСКНИКІВ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Цього року відзначатиметься унікальний ювілей – 70-річчя ухвалення Організацією Об'єднаних Націй двох міжнародно-правових актів епохального значення: Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за його вчинення, а також Загальної декларації прав людини (відповідно, 9 і 10 грудня 1948 р.). Первинними доктринальними проєктантами кожного з них були, як відомо, Рафал Лемкін і Герш Лаутерпахт, які свого часу здобували юридичну освіту у Львівському університеті.

Події, що відбувалися у світі після прийняття цих актів, переконливо демонстрували постійну (на превеликий жаль!) їх актуальність. Саме вказані акти поклали початок формуванню сучасної праволюдності юриспруденції – як міжнародної, так і внутрішньодержавної; вони стали її вихідним базовим джерелом.

Наведені положення були стрижневою ідеєю низки визначних науково-меморіальних заходів, проведених у Львові 9–12 листопада минулого року тамтешньою недержавною дослідницькою інституцією “Центр міської історії Центрально-Східної Європи” (директор – Софія Дяк; далі – Центр міської історії). Найактивнішим їх учасником, можна навіть сказати – співорганізатором, став професор Університетського коледжу Лондона, знаний юрист-міжнародника Філіп Сендс, захоплюючий доку-

© Анна Держипільська, 2018

Анна Держипільська

ментально-публіцистичний роман якого “Східно-Західна вулиця. Повернення до Львова” був опублікований і презентований у Львові восени минулого року (малося на увазі повернення – принаймні інформаційне – пам’яті про вказаних випускників Львівського університету).

Загальна проблематика означених заходів, що передбачали проведення науково-історичного семінару та круглих столів, присвячених обговоренню правозахисних концепцій Г. Лаутерпахта і Р. Лемкіна та впливу цих концепцій на розвиток міжнародного права, передовсім міжнародного права прав людини, мала назву “Права, правосуддя і пам’яті Львова”.

Своєрідною “увертюрою” до цього стала прочитана професором Ф. Сендсом 9 листопада в Українському католицькому університеті лекція “Вихід за межі Східно-Західної вулиці – виклики майбутнього і верховенства права”. Свій виступ він побудував на змістовому аналізі листів та відгуків, які отримав після численних авторських презентацій свого твору, вже опублікованого щонайменше у 15 країнах світу. Більшість цих послань надходила йому від тих людей, чия доля (а частіше – доля їхніх предків) була так чи інакше пов’язана зі Львовом.

Зазначений семінар, що мав назву “Ідеї (без) місця: концепції і практики прав і правосуддя у Східній Європі”, складався з двох панельних послідовних дискусій, розподілених за хронологією відповідних історичних подій. Перша з них називалася “Пост-імперський момент: правова думка і трансформовані місця” та стосувалася історичних подій після 1918 р., зокрема тих, у яких постала проблематика людських прав як у контексті, так і у відповідь на розпад імперських систем, появу нових держав і устроїв, а також на численні й нерідко жорстокі суспільні перетворення після Першої світової війни. Участь у цій дискусії взяли: Міра Зігельберг (Лондонський університет Королеви Марії, Великобританія) із доповіддю “Законність та проблеми і можливості пост-імперського устрою”; Вільям Померанц (Інститут Кеннана, США) із доповіддю “Право і початки Конституції Радянського Союзу”; Наташа Вітлі (Прінстонський університет, США) із доповіддю “Мистецтво володіння правами: нації як юридичні особи між Габсбурзьким і міжнародним правом”, а також Франциска Екзелер (Вільний університет Берліна, ФРН / Кембриджський університет, Великобританія) та Геррі Сімпсон (Лондонська школа економіки, Великобританія).

Друга панельна дискусія за назвою “Повоєнний момент: локальні за-
соби і значення правосуддя” об’єднала науковців із різних континентів і була зосереджена на повоєнних наслідках, різному розумінні поняття “справедливість” та обговоренні історичних проблем, часто знехтуваних або ж забутих із цих чи інших причин (зокрема, на Міжнародному

www.pravoua.com.ua

військовому трибуналі у Нюрнберзі, а також на численних кримінальних процесах, які відбувалися після Другої світової війни у великих і малих містах по всій Східній Європі). Так, із доповіддю “Анатомія радянських військових трибуналів: Чернігів, листопад 1947 року” виступила Ф. Екзелер. “Слідство у тіні крематоріїв: Польща і Головна комісія з розслідування німецьких воєнних злочинів” – такою була тема виступу Луїза МакКлінтока (Колумбійський університет, США). Доповідь на тему “Радянські процеси над фашистськими колаборантами у контексті пропаганди, національної політики і холодної війни (1960–1980 рр.)” зробила Ірина Склокіна (Центр міської історії). У дискусії також взяли участь ПІТЕР ЛАГРУ (Брюссельський вільний університет, Бельгія) та С. ДЯК (Центр міської історії).

Надалі відбувся важливий за змістовим наповненням круглий стіл “Історії правників-міжнародників: між дослідженням та вшануванням”. Метою проведення цього заходу було поєднати історичні події, під впливом яких сформувалися концепції Г. Лаутерпахта і Р. Лемкіна щодо захисту прав людини, та показати, навпаки, вплив зазначених концепцій на сучасну практику правозахисту, а також внесок цих юристів-міжнародників у їх обґрунтування і у впровадження юридичних засобів (насамперед міжнародних) захисту прав людини. Із доповідями з цієї проблематики виступили РЕУТ ПАЗ (Гіссенський університет, ФРН), МАРКІАН БЕМ (юрист Секретаріату Європейського суду з прав людини, вітчизняний автор дисертації на тему “Міжнародно-правові погляди Р. Лемкіна”) і САРА НОУВЕН (Кембриджський університет, Великобританія).

Так, Р. Паз розповіла, що вперше познайомила із науковими концепціями Г. Лаутерпахта, виконуючи докторське дослідження про німецькомовних юристів. Вона згадала, з-поміж іншого, про: роки навчання Г. Лаутерпахта у Віденському університеті, де він був учнем професора Г. Кельзена; його неоліберальний підхід до розуміння міжнародного права; концепцію універсалізму прав людини; його внесок у гуманізацію міжнародного права, зокрема у визнання персонального захисту індивіда і важливість цієї ідеї для сучасності з огляду на нинішні прояви націоналізму та персоналізму. Доповідач нагадала про події Голокосту у Львові в жовтні 1942 р., коли було знищено 40 тис. людей єврейської національності. До обговорення долучився і Ф. Сендс, який, зокрема, зазначив, що під час ‘остаточного вирішення єврейського питання’ у Львові було знищено і батьків Г. Лаутерпахта.

Співдиректор Центру міжнародного права імені Г. Лаутерпахта, що діє при Кембриджському університеті, С. Ноувен розповіла про історію

заснування та основні дослідження цієї наукової установи. Вона зазначила, що основною метою його діяльності є дослідження сучасних проблем міжнародного права, проте фахівці Центру водночас постійно мають справу із такими науковими концепціями Г. Лаутерпахта, які й дотепер відіграють неабияку роль у розвитку міжнародного права. Доповідач зауважила, що Центр був заснований сином Г. Лаутрпахта – паном Еллу, професором Кембриджського університету, і першим його співробітником став Ф. Сендс – учень цього професора. Зараз у Центрі працює понад 30 науковців на постійній основі та понад 50 дослідників-відвідувачів.

Доповідач нагадала, що, за оцінкою фінського вченого М. Коскеньємі, саме Г. Лаутерпахт був ‘найбільш впливовим правником ХХ століття’. Вона виокремила три основні напрями впливу його концепцій на сучасне міжнародне право: гуманізація міжнародного публічного права (зокрема, через Міжнародний білль прав людини); підтримання обов’язкової юрисдикції міжнародних судів і трибуналів; побудова зв’язків усередині самої системи публічного міжнародного права (поєднання індуктивного та дедуктивного підходів до формування міжнародного права).

У процесі дискусії Ф. Сендс поставив на загальне обговорення запитання: “Чи можна вважати випадковістю, що такі видатні юристи-міжнародники, як Г. Лаутерпахт та Р. Лемкін, які відіграли непересічну роль у розвитку міжнародного права, походять із одного міста – Львова, в якому вони й отримали правничу освіту?” Надаючи на нього відповідь, Р. Паз наголосила, що властива цьому місту поліетнічна та полірелігійна структура його населення, потреба щоденного співіснування у мультикультурному середовищі та в урегулюванні розбіжностей на різних рівнях (етнічному, релігійному тощо) зумовлювали необхідність взаємної толерантності, що мала забезпечуватися в основному за посередництва власне юридичних засобів.

Поставлене запитання спричинило жваву дискусію присутніх. У ній взяв участь і народний депутат України Олег Березюк (виходець зі Львова), який теж наголосив, що до Другої світової війни Львів був містом космополітичним (як, до прикладу, і Нью-Йорк), де проживали разом представники різних національностей.

У наступній дискусії “Права і правосуддя сьогодні: спадок, виклики, наслідки” взяли участь Лорі Демрош (Колумбійський університет, США), Шон Мерфі (Університет Джорджа Вашингтона, США), Ганна Юдківська (суддя від України в Європейському суді з прав людини), Іван Городиський (Український католицький університет) та Катерина Бусол (*Global Rights Compliance* – Міжнародні консультації з прав людини). Так, Ш. Мерфі – член Комісії з міжнародного права ООН, повідомив, що на

сьогодні зазначеною Комісією у першому варіанті розроблено проект Конвенції ООН про заборону злочинів проти людяності, який включено до щорічного звіту Комісії за 2017 р. (вказаний проект складається з преамбули, 15 статей і заключних положень). На його думку, це необхідно для заповнення наявної прогалини у міжнародному кримінальному праві, зокрема з огляду на діяльність Міжнародного кримінального суду.

На особливу увагу заслуговує те, що на всіх зазначених заходах були присутні прямі родичі професора Г. Лаутерпахта: його єдина онука ГАБРИЕЛЬ КОКС із правнучками ГЕРМІОНОЮ і ТАЛІЄЮ, які проживають у США та вперше відвідали батьківщину свого славетного предка.

В останній день заходів відбулося (за участю міського голови Львова Андрія Садового) встановлення меморіальних дошок на тих будинках, де проживали у минулому столітті під час навчання у Львівському університеті класики світової праволюдності юриспруденції Г. Лаутерпахт і Р. Лемкін (а також відомий юрист-міжнародник Луї Зон – основний проєктант Конвенції ООН з морського права).

Заключною і, можливо, найбільш емоційно насиченою частиною заходів був спроектований Ф. Сендсом, за матеріалами його вказаної вище книги, мистецький перформанс “Східно-Західна вулиця. Пісні добра і зла”, що відбувся цього ж дня у Львівській філармонії. Захід передбачав насамперед усні оповіді Ф. Сендса та його колеги по сцені – кіноактриси КАТІ РІМАНН (ФРН), демонстрації на великому екрані унікальних фотографій головних дійових осіб цієї книги, а також музичний супровід із класичних творів Моцарта, Бетховена, Шопена, Баха, Шуберта, які полюбляв слухати Г. Лаутерпахт. Ці твори вишукано виконували митці світового й європейського рівня: піаністи Емануель АКС (США), Гійом де ШАСІ (Франція) та співак Лоран НАУРІ (Франція). Після завершення перформансу міський голова Львова А. Садовий (за словами якого Ф. Сендс ‘повернув до Львова його колишніх жителів – Герша Лаутерпахта та Рафала Лемкіна, нині широко знамих у світі юристів-міжнародників’) під бурхливі оплески присутніх вручив професору золотий герб нашого міста.